

820. ...előtted járód ellen való zúgolódással, engedetlenségiddel, **közköpi**²⁴ voltoddal, te **mondadat** hordozásiddal...

II.. [119.] ...előtted járók ellen való zúgolódással, engedetlenségiddel, **közszerű** voltoddal, te **monda-monda** hordozásiddal

Összegzőként elmondható, hogy Virág Jácint nyomtatásra előkészített kéziratában szöveghűen, mégis aprólékos filológusi munkával javíttatja, a korabeli nyelvhasználatnak megfelelően szerkeszti át Vásárhelyi Gergely elmélkedésgyűjteményét. A két szöveg összevetésekor jól kirajzolódik a római katolikus liturgia perikópáinak változása az eltelt 170 év alatt. Az átdolgozás különlegessége leginkább a saját (megnevezetlen) forrás bevonása: Pázmány Péter prédikációjának elmélkedési anyagként való felhasználása.

KÖNYA FRANCISKA

Köleséri Sámuel Royal Society-tagságának előzményei és hitelesítése. Az elmúlt években megélénkült az ifj. Köleséri Sámuel erdélyi bányaigazgatóval és polihisztorral kapcsolatos magyarországi és erdélyi kutatások. Tanulmánykötet foglalkozott a teológus és paleontológus Köleséri munkásságával és hollandiai kapcsolataival, és Kolozsvárt kiadták ifj. Köleséri Sámuel 1709-től 1732-ig terjedő tudományos levelezését is.¹ E sorok írója ezelőtt negyven évvel maga is hozzájárult a Jakó Zsigmond által már korábban elkezdett Köleséri-kapcsolatkutatáshoz, amikor 1989-ben közzétett egy dolgozatot a *Magyar Könyvszemlében* az erdélyi polihisztornak Sir Hans Sloane-hoz írt leveleiről.² Bár az első, 1725-ben postázott Köleséri-levélben szó esik a sokoldalú svájci Johann Jacob Scheuchzer természettudósról,³ mindeddig nem volt világos, mennyire összefüggött annak támogatása az erdélyi magyar tudós Royal Society-tagságával. Köleséri korábban a Royal Society öslénytan-tudós tagjának, John Woodwardnak is küldött ásványokat és állati csontmaradványokat Erdélyből, a tudós társaságba mégis Scheuchzer segítségével, annak tanácsait követve jutott be 1729-ben.

Az első fennmaradt Scheuchzer levél Kölesérihez 1720. augusztus 28-án kelt, és egy készülő ásványtani lexikonhoz kér segítséget.⁴ Ekkor már megjelent az erdélyi bányaigazgató legfontosabb, latinul írt műve, az *Auraria Romano-Dacia* (Szeben, 1717), amit méltat 1718/3-as számában a Lipcsében megjelenő tudós folyóirat az *Acta Eruditorum* is, tehát ha máshonnan nem, Scheuchzer innen tudhatott Köleséri létezéséről és munkájáról. Mindenesetre Köleséri 1720. november 16-i válaszában utal az *Aurariára*, és arra is, hogy szívesen küld majd erdélyi leleteket Scheuchzernek.⁵ A levelezés ezután éveken át tart, sőt 1723-ban Köleséri kiadja Kolozsvárt Scheuchzer egyik könyvét, az *Enchiridion mathematicumot*, ami aztán Lipcsében is megjelenik.⁶ A fennmaradt levelek alapján úgy tűnhet, hogy az erdélyi bányaigazgató sokkal gyakrabban írt svájci partnerének, mint amaz neki, de ez optikai csalódás, mivel Scheuchzer 1725 és 1728 között Kölesérinek írt levelei

²⁴ Pletykahordó, hírhordó jelentése volt. BEKE Ödön, *Magyarázatok, Közköpi = Magyar Nyelvőr*; 69(1940), 27.

¹ JAKÓ Zsigmond, *Ifj. Köleséri Sámuel tudományos levelezése, 1709–1732*, szerk. Font Zsuzsa, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyetemi Könyvtára, 2012.

² Először a *Magyar Könyvszemle* 1989/3. számában, majd GÖMÖRI György, *Erdélyiek és angolok, Művelődés- és kapcsolattörténeti tanulmányok*, Bp., Héttorony, 1991, 99–109.

³ GÖMÖRI 1991, i. m. 107.

⁴ JAKÓ 2012, i. m. 12. levél. Eredetije: Scheuchzer-hagyaték, Zentralbibliothek, Zürich, Ms. H. 150c. S. 214.

⁵ JAKÓ 2012, i. m. 13. levél. Eredetije: Zürich, Ms. H. 304. S. 7–8.

⁶ A lipcei változat kiadási éve 1724.

elvesztek, vagy lappanganak. Maga ifjabb kőröséri Köleséri Sámuel ez idő alatt legalább kilenc alkalommal írt Scheuchzernek, nem egyszer hivatkozva attól kapott levelekre és egy újonnan előkerült levél Sir Hans Sloane-tól Kölesérihez is Scheuzcher közvetítésével jutott el Erdélybe.⁷

Ennek a levélnek egy piszkozata már ismert volt, ez a British Library Sloane gyűjteményének 4069. számú kötetének 175. lapján található, utaltam is tartalmára *Erdélyiek és angolok* című könyvemben.⁸ Ám ez a dátum nélküli piszkozat a hosszú és érdekes levélnek, ami főleg nyelvészeti kérdésekkel foglalkozik, csak körülbelül a felét tartalmazza, megszakad a „Fuit si quod linguarum certè...” mondatnál, ezért nem adhat teljes képet a Royal Society titkárának összehasonlító nyelvészeti ismereteiről, illetve Kölesérit illető viszonyáról. De mielőtt kitérnénk a Függelékben közölt levél elemzésére, fel kell tennünk a kérdést, mikor kezdte ifjabb Köleséri Sámuel előkészíteni azt a folyamatot, ami végül is Royal Society-tagságához vezetett? Rekonstruálható-e ez a kezdeményezés levelezéséből?

Úgy gondolom, igen. Maga az 1672-ben született Johann Jacob Scheuzcher zürichi városi orvos viszonylag fiatalon, 1703 decemberében az angol John Woodward támogatásával már tagja lett a neves Royal Societynek és később több ízben közölt írásokat a társaság *Philosophical Transactions* című folyóiratában. Nem csak orvosi, de botanikai, geológiai és őslénytani kérdések is érdekelték, és *Museum Diluvianum* című 1709-ben, majd 1716-ben kiadott könyvét Sir Hans Sloane-nak ajánlotta. Ifjabb Köleséri Sámuel a Royal Society tagjainak valahol közzétett listáján olvasta a hírt,⁹ hogy a Királyi Társaság 1724 májusában tagjává választotta J. J. Scheuzcher Angliában tartózkodó, Johann Caspar nevű fiát, ha ezzel a (főként Hans Sloane-nak köszönhető) megtiszteltetéssel nem maga a svájci tudós dicsekedett el neki. Viszont ekkor már Köleséri is Európa-szerte ismert tudós volt, a kolozsvári pestisjárványról írt latin nyelvű művét, ami magyarul is megjelent, a lipcsei *Acta Eruditorum* is méltatta.¹⁰ Az idősebb Scheuzcher a maga részéről bátorította Kölesérit, akit ez idő tájt komolyabban elkezdtek nyelvészeti dolgok érdekelni, nyugodtan írjon Sloane-nak felvilágosításért, vajon van-e valamilyen rokonság a román és a vélszi (walesi) nyelv között, mivel egy többnyelvű *Miatyánk*-kiadásban Köleséri a román nyelvtudásán keresztül érteni vélte egyes vélszi szavakat. Ezt az erdélyi tudós meg is tette, 1725. június 20-án Szebenből kelt levelében, amit a Scheuzchernek írt levele kíséretében küldött a Royal Society titkárának – ebben felkérte Sloane-t, ha tud, küldjön neki egy vélszi nyelvre fordított Újtestamentumot.¹¹

Úgy tűnik, kitűnő ötlet volt Köleséri részéről ilyen formában felvenni a kapcsolatot a londoniakkal. Kutatásaim kiderítették, hogy aligha váltott levelet a Scheuzcherrel szoros kapcsolatban lévő John Woodwarddal, (bár mint már említettük, Edmund Chishull lelkiessel, aki Lord Paget kíséretében 1702-ben Erdélyben járt, küldött neki ásványokat)¹² és az sem biztos, hogy értesült az

⁷ Az alább közölt Sloane-levél eredetije a zürichi Zentralbibliothekben Ms. H. 293. ff. 17–19. alatt, másolata a londoni Natural Science Museum könyvtárában John Woodward és J. J. Scheuzcher levelezésében található.

⁸ GÖMÖRI 1991, i. m. 104.

⁹ Lásd Köleséri 1724. szeptember 12-én kelt levelét, JAKÓ, 2012, i. m. 54. számú levél. Eredetije a zürichi Zentralbibliothekben: MS. H. 304. S. 27. Johann Caspar Scheuzchernek egyébként több írása megjelent a *Philosophical Transactions* 1724-es (No. 384 és 387) számaiban.

¹⁰ Ez a *Monita anti-loimica occasione pestis*, Claudiopoli, 1719 című mű, amit az *Acta Eruditorum* 1723/3. számában ismertettek. J. C. Scheuzcher első komolyabb publikációja, Engelbert Kaempfer *A History of Japan* című művének angol fordítása csak 1727-ben jelent meg Londonban.

¹¹ Mindkét levél keltezése azonos. A Scheuzchernek írt köszönő levél a zürichi Scheuzcher-hagyatékban, Ms. H. 304. S. 31–33. alatt, a Sloane-nak írt első levél pedig a British Library Sloane kézirat-gyűjteményének 3984 sz. jelzete alatt a 212–213/v oldalon található.

¹² *Angol és skót utazók a régi Magyarországon 1542–1737*, szerk. és ford. Gömöri György, Bp.,

öslénytan Gresham College-i kutatója és az elsősorban botanikus Sloane közötti heves, 1710-ben a Royal Society tagjait is megosztó ellentétéről. Igaz, ez az ellentét később valamennyire elsimult, mert 1716–1718 között John Woodward több ízben küldött át Scheuzhertől kapott ásványokat és csontmaradványokat Hans Sloane-nak.¹³ Ugyanakkor a nyelvészet olyan terület volt, amihez Köleséri ugyanolyan kompetenciával szólhatott hozzá, mint Sloane, mivel a Michael Schendóval folytatott levelezéséből tudjuk, érdekelte a magyar nyelv esetleges rokonsága a finnel és egyáltalán az egyes európai nyelvek közötti összefüggés.¹⁴ Kérésével tehát Köleséri Sámuel „föladta a labdát” Sloane-nak, aki mint válaszelevele bizonyítja, bele is ment a játékba.

Némi késéssel, de Hans Sloane beszerezte a vélszi Bibliát, és azt egy kísérő levéllel együtt Scheuzcheren keresztül el is küldte Kölesérinek. A londoni levél keltezése 1726/27. március 12., csak néhány nappal előzi meg Isaac Newton halálát, Scheuzcher pedig Zürichből 1727. szeptember 23/27-i levelében jelenti Sloane-nak a következőket: „Ad Kölesérium nostrum expedit Literas Tuas honoratissimas, sed exinde nil tuli responsi. Expediam et Bibliam Wallicam, donari(um) haud dubie Auro contra gratius”.¹⁵ Vagyis a megtisztelő levelet elküldte már Kölesérinek, de még nem kapott rá választ. A Bibliát, az arannyal értékesebb ajándékot is továbbítani fogja (alighanem Bécsen keresztül) Erdélybe. – Ezt követi egy kicsit panaszos rövid utalás Scheuzcher két hónappal későbbi, november 24/27-én kelt levelében, hogy még mindig nem hallott Köleseritől és ez az első alkalom, hogy magyar barátja elhanyagolja a levélírást, bár ő, mármint Scheuzcher, átküldte neki a vélszi bibliát.¹⁶ Úgy tűnik, ennek oka Köleséri súlyos betegsége, illetve ideiglenes kegyvesztettsége Bécsben, amiről aztán be is számol második Sloane-nak írt levelében. Ami pedig svájci barátját-közvetítőjét illeti, neki is csak 1728 februárjában ír újra, elég szűkszavú levélben, hosszú hallgatását részben elfoglaltságával, részben betegségével indokolva.¹⁷

Eddig ismeretlen levelében, amit a zürichi Központi Könyvtár másutt katalogizál, mint a többi Köleséri-anyagot,¹⁸ Hans Sloane szinte naprakészen számol be Kölesérinek az utóbbit érdeklő nyelvészeti ügyekről, külön megemlítve olyan kiváló, a kelta nyelvekkel foglalkozó tudósokat, mint a vélszi születésű Edward Lhwyd (Luidius), Richard Hickes, Moses Williams, valamint Humphrey Wanley. Két dolog különösen érdekes: mennyire tiszteli és magával mennyire egyenrangúnak tekinti Sloane az erdélyi tudóst, és mennyire tájékozott a nyelvészeti szakirodalomban – bár, ami Hickes *Linguarum veterum septentrionalium*... című könyvét illeti, azt ha kezébe is vette, de alaposan nem olvasta – ha olvasta volna, okvetlenül beszámol az abban lévő „hun” rovásírás-táblázatról Kölesérinek.¹⁹ Ami pedig magát a hosszú Sloane-levelet illeti, a kérdés felmerül, vajon azt Scheuzcher lemásoltatta és így továbbította kolozsvári barátjának? Vagy – részben Köleséri hosszú hallgatása miatt – elfelejtette átküldeni? Mindenképpen rejtély marad, a Köleséri Sámuelnek címzett Hans

Argumentum, 1994, 86. A Woodward-gyűjteményben levő erdélyi ásványokról lásd Kázmér Miklós tanulmányát: *Carpathian Minerals in the Eighteen-century Woodwardian Collection at Cambridge* = *Journal of the History of Collections*, 10(1998), fasc. 2, 159–167.

¹³ Lásd Woodward leveleit Sloanehoz: British Library, Ms. Sloane 4045. f. 101, 139, 144.

¹⁴ Vö. Schendo ajánlatával, hogy küld Kölesérinek egy Magyar–finn szójegyzéket, JAKÓ 2012. i. m. 102. levél, kelt Szentpétervárról, 1725. X. 27-én.

¹⁵ Ms. Sloane 4049. f. 34. British Library, London.

¹⁶ *Uo.*, f. 65.

¹⁷ JAKÓ 2012, i. m. 108. levél, eredetije a Scheuzcher-hagyatékbán: Zentralbibliothek, Ms. H. 304. S. 35–36.

¹⁸ „Brief an Köleseriu de Kerescer” név alatt, egy másik Sloane-levél mellett: Scheuzcher-hagyatékek, Zentralbibliothek, Ms. H. 293. S. 17–20.

¹⁹ HICKES, George, *Linguarum Veterum Septentrionalium, Thesaurus grammatico-criticus et archeologicus*... VII. táblázat: „Antiqua Hunnorum Elementa”, Oxford, 1705.

Sloane-levél miért a zürichi Scheuzcher-hagyatékban maradt fenn és annak sem Köleséri-részében? Sajnos, mivel, mint már említettük, Scheuzcher 1725 és 1728 közötti ifjabb Köleséri Sámuelhez írt levelei elvesztek, ezt illetően csak találgatásokra vagyunk utalva.

De mondhatnánk azt is: ha vége jó, minden jó, legalábbis az erdélyi tudós szempontjából. Köleséri 1729. április 18-án Bécsből érdeklődik, vajon az ifjabb Scheuzcher már visszatért-e Londonból, ő lefordíthatná latinra apja fizikakönyvét, amit aztán Erdélyben ki lehetne adni. Ír még egy Bázalbe készülő, Kasza Kelemen nevű magyar diákról is, aki könyvvásárlás céljából utazik Svájcba.²⁰ Sloane-ról, illetve a vélszi Bibliáról nincs szó ebben a levélben. Időközben az idősebb Scheuzchert váratlan csapás éri: 1729. április 10., az új naptár szerint 20-án Londonban, Hans Sloane házában lakó, Johann Caspar nevű fiatal fia hirtelen meghal.²¹ Nem tudni, hogy erről ír-e Kölesérinek. Viszont egy jó hónappal később, 1729. május 25-én Bécsből Köleséri hirtelen számos ajándékot küld Scheuzchernek, köztük egy rinocéroszfogat (!) és aranyszemcséket: „Mitto etiam tantillum auri liberi, ex sabulo...segregati”²² – ám ugyanekkor, alig pár nappal később, május 29-én Sloane-nak is ír, megköszöni a vélszi Bibliát és küld neki, mintegy fizetségként, egy hasonló ajándékot ezekkel a szavakkal: „Vale vir illustris et specimen auri Transylvanici liberi, apyri...simplici rudique lotura eruti, accipe.”²³ A két levélben alighanem ugyanazokról az aranyszemcsékről, vagy kis aranyrőgről van szó, amit Johann Jacob Scheuzher a megcímezetlen Köleséri köszönőlevéllel együtt küldött át Hans Sloane-nak.

Úgy tűnik, Köleséri bevételezése az angol Királyi Társaságba 1729. október 16/26-án egyfajta szenzációt jelentett, hiszen Európának ebből a részéből ő lett az első (magyar, bár latinul értekező és levelező) tagja ennek a korábban eléggé exkluzív, de ekkorra már elég sok külföldi tagot számláló társaságnak. Érdekes módon ennek nyomtatásban is maradt nyoma, egy jól tájékozott német tudós lexikonban, a Zedler-féle *Grosses vollständiges Universal Lexicon* 18. kötetében. Igaz, a nevet illetően egy kis elírással, de külön kiemelve az erdélyi tudóst a névszerint felsorolt 86 külföldi tag névsorából, ezzel is jelezve a tagság rendkívüliségét: „Gio. Batt. *Koselerius* (sic). Man glaubt das dieser *Koseler* der Samuel *Koseler* von Keres-eer, Kaiserlicher Regierungs-Secretair des Fürstenthums Siebenbürgen, sey welcher der Urheber der Dissertationen *de Scrobuto mediterraneo, de peste Dacica* et imprimis *Aurariae Romano-Dacicae* ist”.²⁴ Mivel Köleséri keresztnévét a lexikon olaszos formában adja meg, lehet, hogy a kötet szerkesztői olasz forrásból értesültek Köleséri bevételezéséről a Royal Societybe, de még nem tudtak a tudós 1732-ben bekövetkezett haláláról, amely esetben, meglehet, külön cikket szenteltek volna tevékenységének.

²⁰ JAKÓ 2012, i. m. 109. levél, eredetije a Scheuzcher-hagyatékban, Ms. H. 304. S. 37–38.

²¹ Ledgers and Accounts Book, Royal Society, London, 1660–1778, bejegyzés 1729. április 10-éről.

²² *Uo.*, 110. levél Köleséritől, eredetije Scheuzcher-hagyaték, Ms. H. 304. S. 39–40.

²³ Köleséri levele Sloane-nak, British Library, Ms. Sloane 4050. ff. 118–119-v., közölte GÖMÖRI György, *Ifj. Köleséri Sámuel levelei Sir Hans Sloanéhez = Magyar Könyvszemle*, 105(1989), 283–287, újra: Uő, GÖMÖRI 1991, i. m. 110–111, ua. JAKÓ 2012, i. m. App.1213, Latzkovits Miklós átíratában.

²⁴ A „London. Royal Society” címszó alatt. Külön nem szentel cikket Kölesérinek. J. H. ZEDLER, *Universal Lexicon, Lo-Lz*, Band XVIII, Halle–Leipzig, 1738, 350.

A levél kézírata

Vir clarissime
 Közlegény de Kereses

Epistola tua 20 Junii 1724. in libris Transsylvanarum data, quae
 a Cl. Scheuchzero ad me transmissa fuit, tunc mihi venit gratissima
 nec enim usque adeo ionctus mihi erat, Cl. Koleseri, ut de te, tuaque
 eruditione ac in rem publicam literariam, medicam praecipue et hi-
 storico-naturalem meritis proclara multa à multis non prius per-
 ceperim. Resposum diuini accipies, nisi de fuisset occasio tractandi
 qua, quae pertinet in Transsylvaniam simul perferrentur Tandem ne
 omnino neglecti à Te augere vel liberare dare constitui, missum et re-
 liqua quam primum poterit. De Gentis Walliam nostram incolentis
 origine, progressu et lingua, quae tunc desideras, quam vellem fusius
 explanare possem, sed vel invitus brevis, si oportet, qui obiter tractat
 huiusmodi studia tractari non quod suo ipse curae existimaverim.
 Etymologiae Descriptioe, habet enim maximum, de quod adeo sem-
 per Naturalis historia illecebris caplus fuerim, ut quadumque habui ab
 laborioso, subsecivus horas, eas omnes colligendis ab omni tera-
 diositate dicaverim, cautela tamen addere labor, quod si non omnino
 tenuerim Europaeam originem, nisi quam varis variis asseant sunt qui
 contendunt, quod antiquissimam fuisse Scytharum opatem, ac suas in varias
 Europae partes ablegasse, colonias omnium temporum memoria prodiderit, Ar-
 meniam, quae in maiori Armenia arca condiderit cum quod plura
 etiam in Britannia praecipue, invecit verabula, vel Armeniae prae vel
 etiam in nostra imprimis scriptoribus, Celticam antiquam voluit, vel quoniam si
 non omnium, deinde plurimum talem Europae linguarum fuisse matrem

Tues

Quicquid sit in obscurissima re conjecturarum, hoc unum certum est, vix
 dari ex Europaeis linguis ut ut remotas, ut ut divergas velut de Notda-
 vorum Vallachorum & Wallia terra observas, quae non aliqua saltem ha-
 beant vel eadem plane vocabula, vel proxime sibi invicem cognata, se
 antiquissima gens wallian invidens gloriatur originae ad ad prima ferè mu-
 di aetate in chroniciis suis deducta, quam verè non affirmaverim. In-
 qua à multis retro saeculis tantum non incognita remanet, ad hoc usque
 tempora ab anglica toto caelo diversa, si vel literas spectes vel ortho-
 graphiam, vel pronuntiationem, quam gutturalem habet & admodum
 difficilem, vel ipsam desigo verborum & sententiarum constructionem.
 Multa tamen ipsi cum Hibernica affinitas, multa cum Scythica, quae
 montium incolae olim utebantur, cum cornubiensi dein, quae wallis
 confinis Angliae provincia est. Corn Wall vulgo dicta, cum armoni-
 ca ultimo, quam in minori Britannia vulgo Bas Bretagne Galliae
 Provincia loquentur, ut eandem harum omnium gentium et lingua-
 rum fuisse originem vix sit quod dubitemus, quam Celticam plerique
 opinantur. Fuit, si quod, linguarum certe veterani plerique, harum
 ut primis et septentrionalium, apud nos hoc saeculo et evagante sa-
 peni excultum, sed nulli, quod sciam, felicias laborarant. Edwardo
 Ludico et Georgio Hickesio. Eduardus quidem Ludicus, Naturalis
 quoque historiae scientia clarus, ipse quoque Wallius ortus, summo labore,
 multis expensis, quinque annorum, has ipsas regiones iter instituit,
 ut in oculum origines et mores linguarum Britannicam et Rodianam
 statum, atque inter se vel convenientiam vel discrimen, veneranda aetate
 quibatis, quae superant, monumenta, Naturalem quoque historiam inquis-
 feret pedes quae collegat, quae observaret, in publicum evulgaret
 et satis prodoletur capite. Vir maxime laboriosus, postquam primum
 saltem suarum observationum volumen, meditabatur, autem trias par-
 te liberatum vidit. Imprellum in Oxonia 1707. P. Archaeologiae Bri-
 tannicae Titulo, quae est Etymologicum est, exhibens inter alias, et in
 supra memoratis mixt quem illustrantia, Harmoniam earum, item.

maticam Armoricam Juliani Maroni S. I. Angliæ redditam a
 Josepho Williams, vocabularium Armorico-Anglicum, de Jethica anti-
 qua et Hibernica linguis varia, antiquam Britannicam sive Wallicam
 linguam cum Græca et Latina comparatam, quæ hæc ab illa fuisse
 derivatas probare conatur. His manuscriptorum antiqua Britan-
 nicæ & Hibernicæ linguis scriptorum, quæ nonnulla in prælo extant,
 Catalogi subiunguntur. Georgius deia Thicnesius, quantum ex veterum
 linguarum veterum æquentionalium studio usus emolumentis, ut queat
 expectari, satis superque eruditè splendidissimo opere, quod linguarum
 veterum septentrionalium Thesaurum Grammatico-Criticum & Archa-
 logicum intitulatus est, duobus voluminibus Oxoniæ in prælo A. 1701.
 præter Epistolarem, tamq. satis amplectam, de linguarum veterum
 septentrionalium usu dissertationem, adeo sese in hoc opere de Anglo-
 Saxonica, Moeso-Gothica, Francica, Theotisca & Islandica linguis
 tractavit, ut vix quicquam desiderandum reliquerit. Et ne quidem
 minus deesse videatur, librorum veterum septentrionalium, qui in
 Angliæ bibliothecis extant, extant autem per multa, Catalogum
 Historico-Criticum Humphredus Wanlejius adiecit, ut si quis un-
 quam fuit, antiquæ literaturæ & lodium superioribus ævis exara-
 tum persequitur. Interca pro Valachorum veterum origine stabili-
 enda, quo scilicet linguam eorum cum Wallicâ nostrâ comparare
 possis, Biblia Wallicæ ad C. Scheuchzerum ad Te perferenda proxime
 transmittam, si alia prius occupatio obtulerit. Nemo phylax Cembro-
 niani descriptio tuam hæcenus non vidit, nec quando videbit scitur.
 Ego ex quo Naturali Damacia Insula Historia finem impopii, in Clam-
 tis examinandis, quarum duæ ab amplius folio majore possides vo-
 catis in his oris prætere tibi postero, lubricissime id me facturum ne
 dubites. Vale, Vis C. Me et me possis amare perge.

Jabam Londini 12.

Calend. Martius MDCCXX $\frac{VI}{VII}$

Celeberrimi nominis tui
 Cultorem assiduum
 Hans Sloane

SV

*Sir Hans Sloane levele iff. Köleséri Sámuelhez*²⁵*A levél tetején kézírással: Köleserin de Kereseer*

Vir clarissime

Epistola tua. 20. Junii 1724 Cibinij Transsylvanorum data, qua a cl. Scheuzchero ad me transmissa fuit, longe mihi venit gratissima nec enim usque adeo ignotus mihi eras, Cl. Koleseri, ut de Te, Tuaque eruditione ac in rempublicam literariam, Medicam praecipue et Historico-Naturalem meritis praeclara multa a multis non prius perceperim. Responsum dudum accepisses, nisi defuisset hactenus occasio qua, quae petieras in Transylvaniam simul perferrentur. Tandem ne omnino neglectui a Te accuser, vel literas dare constitui, missum et reliquia quam primum potero. De Gentis Walliam nostram incolentis origine, progressu et lingua, quae scire desideras, quam vellem fusius explanare possem, sed vel invitus brevis sim oportet, qui obiter tantum hujusce modi studia tractavi, non quod suo usu carere existimaverim. Etymologias disquisitiones, habent enim maximum, sed quod adeo semper Naturalis historiae illecebris captus fuerim ut quascunque habui ab aliis negotiis, Practicis cum primis, admodum illis apud nos intricatis et laboriosis, subcecivas horas, eas omnes colligendis ab omni Terrarum angulo Naturae productis, examinandis, describendis in ordinem redigendi dicaverim. Pauca tamen addere lubet, quae si non omnino a Tuo proposito videbuntur aliena, erit quod mihi gratuler. De prima linguarum Europearum origine nosti quam varia varii censeant, sunt qui a Scythica ad unum omnes derivandas cum Salmasio, Becano aliisve contendunt, quod antiquissimam fuisse Scytharum gentem ac suas in varias Europae partes abegasse Colonias omnia ac temporum memoria prodiderit. Armenici alii favent, quos inter Baxterus, celebris Anglus et rei antiquariae probe gnarus, tum quod in majori Armenia arca consederit, cum quod plura in britannicis praecipue linguis, invenerit vocabula, vel armenica pure, vel Armenica origine facillime omnium <derivandi>. Non pauci denique, ex britanniae nostrae imprimis scriptoribus Celticam antiquam volunt reliquarum, si non omnium, plurimum saltem Europae Linguarum fuisse matrem, Quicquid sit in obijunctissima re conjecturarum hoc unum certum est, viae dari ex Europaeis linguis, ut ut remotas, ut ut diversas velut de Moldavorum, Vallachorum et Wallica nostra observas, quae non aliqua saltem habeant vel eadem plane vocabula, vel proxime sibi invicem cognata. De antiquissima gens Walliam incolens gloriatur origine, ad ad prima fere mundi stamina in chronicis suis deducta, quam vere non affirmaverim. Lingua a multis retro saeculis tantum non incorrupta remansit, ad haec usque tempora ab anglica toto coelo diversa, si vel literas spectes, vel orthographiam, vel pronuntiationem, quam gutturalem habeat et admodum difficilem, vel ipsam denique verborum et sententiarum constructionem. Multa tamen ipsi cum Hibernica affinitas, multa cum Scotica quali montium incolae olim utebantur, cum cornubiensi dein, quae Walliae confinis Angliae provincia est, *Cornwall* vulgo dicta, dum armorica ultimo, quam in minori Britannia vulgo Bas Bretagne Galliae Provincia loquuntur, ut eandem harum omnium gentium et Linguarum fuisse originem viae sit quod dubitemus, quam Celticam plerique opinantur. Fuit, si quod, linguarum certe veterum Schedium, harum cum primis et Septentrionalium apud nos hoc saeculo et vergente superiori excultum, sed nulli, quod sciam, felicius laborarunt Eduardo Luidio et Georgio Hiccesio. Eduardus quidem Luidius, Naturalis quoque Historiae scientia clarus, ipseque Wallicus ortus, summo labore, multis expensis quinque annorum has ipsas regiones iter instituit, ut in gentium origines et mores, Linguarum pristinum et hodiernum statum, atque inter se vel convenientiam, vel discrimen, venerandae antiquitatis, quae supersunt, monumenta Naturalem quoque Historiam inquireret, redux quae collegerat, quae observarat, in publicum evulgaret ast satis prohdolor cessit. Vir maxime laboriosus, postquam primum saltem suarum observationum volumen, meditabatur autem triaque

²⁵ A latin nyelvű levél szövege a nyomtatott és az online változatban néhány helyen eltérő. A szerkesztőség az online változatot tekinti véglegesnek.

praelo liberatum vidit. Impressum id Oxonie 1707 T[?]. Archeologiae Britannicae Titulo, pure quae Etymologicum est, exhibens inter alias [...] supra memoratas mirè quam illustrantia, Harmoniam earum, item Gr(am)maticam Armoricam Juliani Manoir S. J. Anglicè redditam a Mose Williams, vocabularium Armorico-Anglicum, de Scotica antiqua et Hibernica Linguis varia, antiquam Britanniae sive Wallicam linguam cum graeca et latina comparatam, quaa has ab illa fuisse derivatas probare conatur. His manuscriptorum antiquae Britanniae et Hibernicae Linguis scriptorum, quae nondum impressa extant, Catalogi subjiciuntur Georgius dein Hiccesius quantum ex veterum <Linguarum> studio usus emolumenti ve queat expectari, satis superque evicit splendidissimo opore[!], quod linguarum veterum Septentrionalium Thesaurum Grammatico-Criticum et archeologicum institutus est, duobus voluminibus Oxonii impresso A(nno) 1705 Praeter Epistolarem, eamque satis amplum, de linguarum veterum Septentrionalium usu dissertationem adeo fuse in hoc opere de Anglo-Saxonica, Moeso-Gothica, Franco-Theotisca et Islandica Linguis tractavit, ut vix quicquam desiderandum reliquerit. Et ne quid omnino deesse videatur, Librorum veterum Septentrionalium, qui in Angliae bibliothecis extant, autem per multa, Catalogum Historico-Criticum Humfredus Wanlejus adjecit, Vir, si quis unquam fuit, antiquae literaturae et Codicum superioribus aevis exaratorum peritissimus. Interea pro Valachorum vestrorum origine Stabilienda, quo facilius linguam eorum cum Wallica nostra comparare possis, Biblia Wallica ad Cl. Scheuchzerum ad Te perferenda proxime transmittam, ni alia prius occasio obtulerit. Numophylacii Pembrokiani descriptio lucem hactenus non vidit, nec quando videbit scitur. Ego ex quo Naturali Jamaicae Insulae Historiae finem imposui, in Plantis examinandis, quarum ducenta et amplius folio majori possideo volumina, ex omni Terrarum orbi congesta occupatus sum. Si quid porro grati in his oris praestare tibi potero, lubentissime id me facturum ne dubites. Vale, Vir Cl(ementissi)me et me porrò amare perge.

Dabam Londini 12 Calend. Martius MDCCXXVI/VII.

Celeberrimi nominis tui
Cultorem assiduam
Hans Sloane

GÖMÖRI GYÖRGY